

katastrofalne teorije o socijalfašizmu ne daju razumeti bez jednostranosti socijaldemokratskih i liberalnih teorija o totalitarizmu. Npr. realni istorijski akteri u Nemačkoj 1932. (generali i industrijalci) bi se smejali da su ih tada teoretičari totalitarizma ubeđivali da je svejedno na vlast dovesti levi ili desni ekstremizam, jer su ovi tobože isti. Realni istorijski akteri su tada bolje uočavali razliku između fašista i komunista, "mrkog i crvenog totalitarizma", nego mnogi potonji analitičari. Teorije o socijalfašizmu i teorije o totalitarizmu su se hranile uzajamnim isključivostima (fašizam je u tom pogledu bio ateorijski), a Hitleru je vlast relativno lako preneti (on je nije osvojio jer je čak krajem 1932. pretrpeo poraz na izborima) u dobroj meri zbog katastrofalnog sukoba komunista i socijaldemokrata u Nemačkoj. Međudejstvo pomenutih isključivosti je moguće pratiti i u periodu 1941-1945 kada na Zapadu zamiru teorije o totalitarizmu, a u sovjetskoj propagandi slabi kritika kapitalizma. Da je istina celina, nije bez razloga upozoravao T. Adorno (Adorno). Slična je stvar i sa drugim Fireovim namernim previdom. "Veo univerzalnosti komunizma" koji francuski istoričar stalno pominje (Fire 1996, 501) stiće svoj smisao samo ako se ovaj privid poredi sa sličnim ostalim epohalnim opsenama: fašističkim naporom da se naciji i rasi vrati kosmopolitizmom i internacionalizmom oduzeto dostojanstvo i sa liberalnom ideologijom o zaštiti ljudskih prava kao sredstvom pravdanja imperijalnih i kolonijalnih ratova. Epohalne ideje i procesi ne mogu se proučavati izolovano u jednoj zemlji ili kontinentu, već kao rezultat međudejstva, akcije i reakcije, u ekumenskom sklopu. Fire sužava ovu dijalektiku i skraćuje je na Evropu između dva svetska rata i na odnos između fašizma i komunizma. Celoviti uporedni okvir za istraživanje epohalnih ideja "skraćenog 20. veka" treba da obuhvati i iluziju o zaštiti ljudskih prava kolonijalnog liberalizma. A višeslojna vizija protivrečnog društvenog razvoja ne sme se svesti na dilemu iluzija-realnost koja trijumfuje, već treba istorično da vodi računa o različitom nasleđu i ceni koju treba platiti razvoju. Ne može se sporiti da je socijalizam platio odveć skupu i nepotrebnu cenu modernizaciji nerazvijenih društava (klasno čišćenje, masovno logorsko ubijanje, autoritarna politička kultura), ali ne treba smetnuti s uma da je i liberalna modernizacija počivala na bezdušnoj eksploataciji i masovnom genocidu. Američki levičar D. Mek Donald (Mac Donald) je misleći na to uoči Makartijeve hajke na "crveni fašizam" 1948. pisao o "totalitarnom liberalizmu". Ubedljiviji od Firea, koji tvrdi da su SAD vojnik demokratije (Fire 1996, 443), je N. Čomski (Chomsky) koji danas možda najiscrpnije pokazuje šta sve stoji iza SAD ideologije o zaštiti ljudskih prava. Hobsbaum je u pravu kada zapaža da u svetovnim religijskim ratovima 20. veka istoričar ne može lako da razlikuje mit od protivmita, iluziju od protiviluzije, kao npr. neko ko se bavi 16. vekom, i razlikuje protestantsku reformu od katoličke reakcije. Pošto Fireu to nije uspelo, može se ozbiljno sumnjati u vrednost njegovog istorijskog poduhvata. Zato Hobsbaum ne prihvata ocene da Fireova knjiga pripada 21. veku. On istorično osporava Fireovo dokazivanje srodnosti fašizma i socijalizmu, zapaža da je knjiga pisana u hladnoratovskom maniru i zaključuje da Fireovo delo neće pripadati narednom veku jer nema ideološku i političku distancu od epohalnih sukoba 20. veka pošto je odveć uklopljeno u tekuću ideologiju (Hobsbawm 1996). Fire istovremeno odveć globalno zaključuje u alternativama iluzija otrežnjenje bez uočavanja složenosti društvenih uslova u svakoj zemlji i svakom periodu koji su uticali na jačanje i slabosti komunističke ideje. Pisac ne nadržava sukobljavanja 20. veka, odveć lako razdvaja iluziju od protiviluzije u našem veku. Nedužnost kapitalizma i liberalne demokratije je neizrečena, ali osnovna pretpostavka Fireove knjige opterećene moralnim predrasudama (Terry 1997, 170) Hobsbaum upozorava na potrebu istoričnog objašnjavanja ideja uvek u vezi sa konkretnom situacijom, a ne neistorično, globalno (kao npr. stav o komunizmu kao opštoj epohalnoj iluziji),